

”Pohjoisen teksti” – kirjallisuudentutkimus kansallisen eetoksen rakentajana?

Artikkeli käsittelee venäläisten kirjallisuuden- ja kulttuurintutkijoiden 2000-luvulla kehittämää ”pohjoisen tekstin” (*Severnij tekst*) kulttuurista konseptia. Aineistona ovat artikkelikokoelmat (2014–2017), joissa erityisesti Arkangelin Pohjoisen (arktisen) federaatioyliopiston tutkijat esittelevät pohjoisen tekstin konseptia ja sen soveltamista kaunokirjallisuuteen. Artikkelit tarkastelee konseptia geopoetiikan ja geokulttuurin näkökulmista ja kysyy, mikä on kirjallisuudentutkimuksen rooli alueellisen identiteetin luomisessa ja kansakuntaa rakentavien ideologisten merkitysten synnyttämisessä. Kulttuurisemioottinen konsepti yhdistää kielen, kirjallisuuden, filosofian ja tilan tutkimuksen. Kyse on pohjoista kartoittavasta metatekstistä (*sverh tekst*), joka esittää pohjoisen alueen ”sakraalin maantieteen” mytopoeettisena tilana ja jonka retoriikka luodessaan kansallista ja etnistä yhtenäisyyttä sulauttaa toisiinsa alueellisia ja valtion rajoja.

Arja Rosenholm &
Elena Trubina

Tilan, paikan ja maantieteen merkitys on tunnetusti ollut tärkeä osa venäläisen kulttuurisen identiteetin tutkimusta ja määrittelyä. Sekä läntiset että venäläiset tutkijat viittaavat usein Vasili Kljutševskin (1987) Venäjän historian suurteokseen, joka alkaa venäläisen tilan erityisyyden kuvauksella, ja kuvaa sitä, miten venäläinen matkailija tuntee ahdistusta ”läntisessä” ympäristössä, joka ei tarjoa Venäjän maiseman laajuutta ja rajattomuutta. Horisontin näkeminen – tai pikemminkin sen puuttuminen – tarkoittaa vapautta, jossa Kljutševskin mukaan yhdistyvät

sekä maiseman avaruus että kansallinen mentaliteetti. Tilan äärettömyyden kokemiseen viittaavat myös nykyiset sekä humanististen tieteiden että yhteiskuntatieteiden tutkijat, joista esimerkiksi Emma Widdis (2004) on nostanut rajattomuuden kuvaamisen ja samaisen rajattoman tilan valloittamisen ristiriitaiseksi ominaisuudeksi, joka on tyypillinen venäläistä tilaa käsittelevälle diskurssille. Hänen mukaansa Venäjän tilaa kuvaava ”äärettömyys” toimii taustavoimana kansallisen identiteetin määrittelylle. Maiseman ”tyhjiys” voidaan tulkita ”vapaudeksi”, ja kuten Widdis esittää, tilan epämääräisyys ja määrittelyn puute voi kääntyä hyveeksi, minkä kautta Venäjästä tulee vapauden ja ”sydämen suuruuden” allegoria (ibid., 40–41; myös Hellberg-Hirn 1998).

Vastaavanlainen venäläisten tutkijoiden diskurssi, joka yhdistää maantieteen, ilmansuunnat, kielellisen esittämisen ja kansallisen eetoksen, on myös pohjoisen tekstinä (*Severnnyi tekst*) tunnetun kirjallisuudentutkimuksen konseptin taustalla. Jelena Galimova, Arkangelin M. V. Lomonosovin mukaan nimetyn yliopiston kirjallisuuden professori, on yksi konseptin keskeisiä kehittäjiä. Metodologisissa johdantoteksteissään Galimova tiivistää useiden pohjoista kuvaavien kirjailijoiden¹ teoksia pohjoisen tekstin konseptiksi. Hän näkee pohjoisen tekstin osana laajempaa kiinnostusta kirjallisuuden paikallisia ja alueellisia metatekstejä (*sverh tekst*) kohtaan. Pohjoisen tekstin rinnalla hän mainitsee erityisesti Siperia- ja Altai-tekstit sekä Krimin, Vjatkan, Pietarin ja Moskovan metatekstit. Galimova (2017, 10–11, 12, ks. myös Galimova 2012) kirjoittaa: ”Viime vuosina on herännyt huomattava filologinen kiinnostus kansallisen mentaliteetin kielellisiä kuvauksia kohtaan, mikä on näkynyt sellaisten kieli- ja kirjallisuustieteellisten oppialojen kuten etnolingvistiikan ja etnopoetiikan muotoutumisena. Niiden saavutuksia hyödynnetään aktiivisesti [...] alueellisten metatekstien rekonstruoinnissa.”² Venäläisen kirjallisuuden pohjoisen tekstin hän näkee yhtenä kaikkein merkittävimmistä, sisältörikkaimmista ja [semanttisesti, AR, ET] tiheimmistä kirjallisuuden metateksteistä, joka antaa mahdollisuuden tunnistaa geopoettisten kuvien omintakeisuuden ja kokonaisuudessaan sen tilallisen maailmankuvan, joka on muotoutunut useiden vuosisatojen aikana pohjoisen (mukaan lukien mentaalisen) haltuunoton (*osvoenie*) prosessissa. (2017, 10–11, 12, ks. myös Galimova 2012.)

Galimovan mainitsemat paikallisuus ja regionaalisuus (*regionalnye sverh teksty*), kansallinen mentaliteetti ja geopoetiikka ovat avainsanoja, jotka antavat pohjoisen tekstille raamit. Samalla sitaattit viittaavat siihen, mitä on tapahtunut yleisestikin 2000-luvulla Euroopan itäosissa ja Venäjällä vuoden 1989 jälkeen poliittisen maantieteen uudelleen muotoutumisen prosessissa, eli siihen, että sekä kaunokirjallisuus että kirjallisuudentutkimus on (ollut) vahvasti kiinnostunut maantieteellisen tilan uudelleen kirjoittamisesta ja uudelleen luennasta (Marszalek & Sasse 2010, 8). Tätä taustaa vasten artikkelimme tarkastelee kirjallisuuden ja kulttuurin tutkijoiden luomaa pohjoisen tekstin konseptia. Luennan lähtökohtana on kriittinen suhtautuminen maantieteelliseen determinismiin (Bassin, Ely & Stockdale 2010, 5), jonka jälkiä kartoitamme myös pohjoisen konseptin taustavaikuttajista. Koska metatekstin avulla piirretään Pohjois-Venäjän maisemaan koko kansakuntaan vaikuttavaa mentaalista karttaa, nousee esille tilan tutkimuksesta tuttu kysymys, onko konseptin ”pohjoinen” sosiaalisesti ja diskursiivisesti tuotettua vaiko pikemminkin geokulttuurisesti (*geokulturologija*) rajattu alueellinen kohde, essentialistinen kulissi, johon sovitetaan kansakunnan eheyttä vaalivaa retoriikkaa (Frank 2010, 31). Artikkelimme pohtii, miten Pohjois-Venäjän kulttuurisemioottinen kartoittaminen, konseptin alueellinen kiinnostus ja tilallisen käänteen performatiiviset painotukset korreloivat keskenään. Mikä on tilan, kulttuurihistorian ja muistin suhde konseptissa, joka sovittaa kulttuurihistoriaa ja kansakunnan muistia Pohjois-Venäjän maantieteel-

liseen maisemaan? Mikä on tutkimuksen suhde kaunokirjallisuuden tuottamaan ”pohjoisen myyttiin”? Pyrkiikö tutkimus purkamaan myyttiä vai uusinnetaanko sitä kierrättämällä tuttua kuvastoa? Kysymykset tarttuvat poetiikan, maantieteen ja materiaalisen tilan keskinäisiin suhteisiin, jotka yhdessä ”tuottavat” (Lefebvre 1991) pohjoista myös geopoliittisena tilana, ja siten konsepti kirjallisuudesta puhuessaan kytkeytyy geokulttuurisen otteensa kautta valtakulttuurien ideologiaan, joita se sekä haastaa että myötäilee (Eagleton 1990, 3).

Esittelemme konseptin, jota kommentoimme kulttuurisemiotiikan, geopoetiikan ja geokulttuurin näkökulmista ja nostamme esille muutamia esimerkkejä siitä, miten konseptia on sovellettu pohjoista käsittelevään venäläisen kirjallisuuden tekstikorpuukseen. Analyysiaineisto keskittyy vuosien 2014 ja 2017 artikkelikokoelmiin *Severnyi i Sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty: tipologičeskoje i unikalnoje* (”Venäläisen kirjallisuuden pohjoisen ja Siperian tekstit metateksteinä: tyypologinen ja erityinen”, 2014), *Severnyi tekst kak logosnaja forma. Bytija russkogo severa* (”Pohjoinen teksti Venäjän pohjoisen elämänmuodon logosmuotona”, 2017) ja vuonna 2017 päivitettyyn pohjoisen tekstin esittelyyn *Poetika prostranstva russkogo severa i arktiki v severnom tekste russkoi literatury* (”Venäjän pohjoisen ja arktisen tilan poetiikka venäläisen kirjallisuuden pohjoisessa tekstissä”, Galimova & Nikitina 2017).

Konseptin määrittelyä: eheyden tavoite

Pohjoisen tekstin konseptissa yhdistyy kielen, kirjallisuuden, filosofian ja tilaan suuntautuvan kulttuurisemiotiikan tutkimus. Konseptia ovat kehittäneet etenkin Luoteis-Venäjän Arkan gelin Pohjoisen (arktisen) federaatioyliopiston filologit, historioitsijat ja etnografit yhdessä muiden pohjoisten kuten Murmanskin, Permin ja Petroskoin yliopistojen tutkijoiden kanssa. Galimovan mukaan termi esiintyi ensimmäistä kertaa vuonna 2003 Vienanlahden Severodvinskin konferenssiotsikossa *Severnyi tekst v russkoi literature*. 2000-luvulla on järjestetty useita konferensseja ja julkaistu tieteellisiä artikkelikokoelmia ”pohjoisen tekstin” otsikolla (Galimova 2017, 5–7).

Konsepti jäljittää aineistostaan ja metodologisten lähtökohtiensa kautta eheyttä ja yhtenäistä kokonaisuutta (*edinstvo, tselnost*) (Galimova & Lošakov 2017, 6, 7; Galimova 2017, 21, 22; Lošakov 2014, 34–35; Lošakov, 2017). Sitä luo aihepiiri, joka käsittää yhteisiksi katsottuja ja erityisiä pohjoisia teemoja, kuten ilmaston, maiseman ja luonnon erityispiirteet, paikan ja ajan, kulttuurin ja taiteen, historian ja etnografiset perinteet.³ Metatekstin perustan luo intertekstuaalinen tekstiverkosto, joka kierrättää yhteisiä teemoja ja toistaa alueellisten subtekstien semantiikkaa. Tutkimusta yhdistää näkemys identiteettien koherenttiudesta ja suhteellisen pysyvänä säilyvistä symbolisista, mytopoeettisista, geopoeettisista ja ideologisista ”koodeista” (Galimova 2017, 17). Konseptin taustakontekstit ovat sekä venäläisen uskontofilosofian että strukturalistisen kulttuurisemiotiikan perinteessä. Venäläisen filologin, N. E. Medninin (2003), mukaan metateksti määritellään erilaisia tekstejä integroivana järjestelmänä, joka muodostaa yhtenäisen ajatuksellisen ja kielellisen eheyden (Galimova 2012; 2017, 9). Metatekstillä on hänen mukaansa kaksi ulottuvuutta: Ensinnäkin on tekstien ulkopuolinen maailma, joka sisältää paikan ja sen statuksen sekä historiallis-kulttuurisen merkityksen ja geopoliittisen ulottuvuuden. Sisäinen ulottuvuus liittyy puolestaan paikan erityiseen mytopoeettiseen potentiaaliin, joka kykenee ”synnyttämään” yhtenäisen metatekstin. Paikka elää kulttuurisen muistin sykkeestä ja sen kulttuurihistoriallisesta merkityksestä kansakunnan historiassa. Tällainen merkityksellinen status kuuluu ”kiistattomasti” juuri Venäjän pohjoisille alueille, ja pohjoisella on “[...] erityinen paikkansa kansakunnan historiassa ja kulttuurissa”, kuten

Galimova (2017,18) toteaa. Tämä toisiaan kommentoivien tekstien määritelmä palautuu V. N. Toporovin ja Tartto-Moskova -koulukunnan kulttuurisemioottiseen pietarilaistekstin konseptiin, joka toimii myös pohjoisen tekstin ”katalysaattorina” (Galimova 2012; Galimova 2017, 9; Lošakov 2017). Kuten ei ole olemassa vain reaalista Pietarin kaupunkia vaan myös Pietarin myytti, jota kyseinen pietarilaisteksti edellyttää, samoin pohjoisen tekstin nähdään sisältävän vahvoja todellisuuteen sulautuneita ja siihen vaikuttavia mytologisia ja symbolisia merkityksiä.

Metatekstin nähdään ”heijastavan” (Galimova 2017, 12) venäläisyyden etnokulttuurista mentaliteettia, joka ”[...] koostuu yhtäältä kirjailijoiden yksilöllisesti luoduista kuvista, ja toisaalta kansallisesta yhteisestä maailmankuvasta”. Sen ”uudelleenrakentaminen” on metatekstin ja sen tutkimuksen yksi tärkeä tavoite. Eheyden ja yhtenäisyyden retoriikan, joka korostaa myös pohjoisen metatekstin mytologista ”ainutkertaisuutta” ja ”uniikkia” statusta (Galimova 2012; 2017, 8, 21; Vaenskaja 2017, 58), nähdään palautuvan Pohjois-Venäjän ”sakraaliin maantieteeseen” (*sakralnaja geografija*). Pohjoiseen kuvitellun pyhyden merkityksen on konseptille antanut erityisesti Nikolai Terebihin (1993; 2017), jonka mukaan Venäjän pohjoisella, ja erityisesti Vienanmeren ympäristön asukkailla, pomoreilla, on messiaaninen tehtävä ”Venäjän idean” ratkaisemisessa. Pohjoisen metateksti yhdistää hänen mukaansa hengelliset ja kulttuurihistorialliset ilmiöt sekä sanallistettuina että ”puhtaina” Venäjän ”kansan henkisessä kulttuurissa” (Terebihin 1993; myös Galimova 2012; 2017, 18). Pohjoisen ”ainutkertaisuus” (*unikalnost*) perustuu sen ”erityiseen ja poikkeukselliseen paikkaan” (*mesto*) Venäjän kansallisessa historiassa ja kansallisessa tietoisuudessa” (Galimova 2017, 18). Konsepti sisältää ajatuksen ”kansallisesta maailmankuvasta pohjoisvenäläisenä versiona” (Galimova 2017, 21; Lošakov 2017, 50). Kirjallisen metatekstin ytimessä onkin Galimovan (2017, 21) mukaan Pohjois-Venäjä ”[...] mytopoeettisena tilana, joka kätkee itseensä tiivistetyssä muodossa venäläisen elämän, venäläisen historian, venäläisen kulttuurin, venäläisen hengellisyyden arvoituksen, itsensä Venäjän (*Rus*) sielun, kuten myös venäläisen poeettisen sanan salaisuuden”.

Myyttisen eheyden kulttuurisemiotiikka

Myyttisen eheyden tavoite kytkettynä osaksi kansallismaisemaa ei ole erityisesti venäläistä, vaan kuuluu yleisesti, kuten Jokisipilä (2005) korostaa, nationalismin ideologian retoriikkaan, joka tuottaa uniikin myyttiä. Myös Lähdesmäen (2007, 440) mukaan historian merkitseminen fyysiseen ympäristöön on osa kansakunnan ”maisemointia”. Pohjois-Venäjän alueeseen piirrettyä ainutkertaisuuden ja eheyden karttaa sovitetaan kansalliseksi ”mielenmaisemaksi”, johon kuvitellaan tunteita, kulttuurisia arvoja ja identiteettejä. Samalla pohjoisen maisemaan sijoitettu kulttuurinen kartta luo myös kertomusta ylevästä menneisyydestä ja yhtäjaksoisesta historiasta, joka saa arvolatautuneen pyhän tilan merkityksiä. Myytit ovat houkuttelevia ja välittävät arvokasta tietoa yhteisön syntyyn ja sen vakiintumiseen vaikuttavista arvoista, normeista ja uskomuksista. Jokisipilän (2005, 21) mukaan historian – kuten myös kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen – tehtävä on kuitenkin pyrkiä (nationalististen) myyttien kriittiseen purkamiseen ja samalla muistaa, että myytit eivät vastaa todellisuutta, vaan on kysyttävä, ”[...] millaisia merkityksiä ja poliittisia latauksia historiasta esitetyt erilaiset tulkinnat pitävät sisällään, ja sitä, miksi niitä pidetään yhteisössä niin tärkeinä kuin pidetään”. Tätä ajatusta myötäilee myös kritiikkimme: Konseptin retoriikka ei tee selvää eroa sen välille, pyrkiikö tutkimus purkamaan kaunokirjallisuuden luomia moderneja myyttejä, kuten juuri ”pohjoisen

myyttiä” (Boele 1996), vai onko pikemminkin niin, että tutkimus omaksuu myytin, joka luonnollistaa itsensä ja sen välittämiä maailmankäsityksiä ja ideologioita pohjoisen moraalista eheydestä (Barthes 1994)?

Jos myytin tehtävä on puhdistaa ristiriitoja (Barthes 1994), niin eheyden nimeäminen, johon tutkijat usein viittaavat, on osa yhteiskunnan monimutkaisuutta yksinkertaistavaa tulkintaa. Tätä pohjoisen tekstin arvolatautunutta eheyden tilaa tuotetaan kulttuurisemiotiikan perinteessä. Pohjoisen teksti toistaa esikuvansa, pietarilaistekstin, mytologista rakennetta, ja siten syntyy pohjoisen mytopoeettinen konstruktio, jossa perinteiksi vakiintuneet henkiset ja kulttuuriset arvot kytkeytyvät strukturalismin kielioppiin. Ongelmaksi muodostuu konseptiin – ja Pohjois-Venäjäan – liitetyn pyhyden arvolatausten ja historiallisten ristiriitojen välinen juopa samalla kun mytopoeettisten ominaisuuksien korostaminen kaihtaa historiallista kontekstia. Samaan myyttikriittiseen ongelmaan on kiinnittänyt huomiota pietarilaistekstin yhteydessä myös Kalinin (2010), joka kritisoi Toporovin argumentoinnin ”puhdistavan” pietarilaistekstin ”sisäisen merkityksen” ”ulkoisesta sisällöstä” ja Pietarin metatekstin eheyden syntyvän siten nimeämättömästä ja mystisestä ”kirjallisesta tiedostamattomasta” (*nekoego literaturnogo bessoznatelnogo*). Ongelma näyttää toistuvan pohjoisen tekstissä: sekä pohjoisen toimijoiden ristiriitainen ja synkkä historia että topografia kirjallisuuden materiaalisena toimijana korvautuvat metafysisellä ja metaforisella retoriikalla, joka tekstiaineiston erilaisuudesta riippumatta tuottaa tutkimukselle ajatonta ja yhtenäistä kuvastoa. Strukturalismin ”kielikone” ja myyttiset taustavoimat tuottavat staattista eheyttä kierrättäessään vanhoja ja tuttuja käsityksiä pohjoisen pyhydestä ja kansakunnan messiaanisesta erityisyydestä. Myyttiseen menneisyyteen suuntautuva katse näkee pohjoisen vastakohtia sulattavana tilana; pohjoinen voi näyttäytyä monitahoisena, mutta eheyden semantiikka ”puhdistaa” ja ”vapauttaa” sen ideologisista ristiriidoista (Kalinin 2010). Ristiriitojen sulaessa pohjoinen voidaan tulkita erityisenä ”rajan tilana”, joka ”ei luonnehdi vain Arkangelia, vaan koko pohjoista”, kuten Galimova ja Nikitina (2017a, 282) toteavat. Heidän mukaansa useat tutkijat viittaavatkin pohjoiseen rajan tilana, joka yhdistää maan ja meren, metsän ja tundran vastakohtia ja jossa ”pohjoisen ihminen” muokkautuu edustamaan ”venäläisen kansanluonteen ominaisuuksia” kuten ”vapaudenrakkautta” (*svobodoljubie*) (Terebihin 2004, 11). Pohjoinen rajan tila muuntautuu positiivisen luovuuden ja elävöittävän energian ”satumaiseksi” alkutilaksi (Galimova & Nikitina 2017, 284).

Geopoetiikka ja geokulttuuri

Kulttuurisemiotiikan rinnalle pohjoisen tekstin diskurssi tuo kulttuurimaantieteen ja tilallisen käänteen suuntauksia ja käsitteitä, joista yhtenä keskeisenä nostetaan esille geopoetiikka (Galimova 2017, 12-13; Galimova & Nikitina 2017a, 231). Vaikka geopoetiikan määrittely on Galimovan (2017, 12) mukaan haastavaa sen erilaisten tulkintojen takia, kyse on viime kädessä ”ihmisen mentaalisen (intellektuaalisesta, taiteellisesta jne.) kyvystä ottaa haltuunsa (*osvoenie*) maantieteellinen tila”. Permin yliopiston tutkijoiden Abaševin ja Abaševan (2012) mukaan geopoetiikka tarkoittaa pohjoisen alueen yhtenäistä ja symbolista kuvausta, joka muotoutuu alueen esteettisen ja filosofisen merkityksen myötä. Galimova kiinnittää geopoetiikan Kenneth Whiten termiin *géopoétique*. Mutta koska termiä luetaan pääasiassa venäläisten lähteiden ja vahvasti kulttuurifilosofisen ja symbolisen tulkinnan kautta, Whiten geopoetiikka, joka tavoittelee ihmisen ja materiaalsen maailman radikaalia liittoa, jää venäläisessä kontekstissa ja soveltamisen tasolla ohueksi. On ilmeistä, että Whiten (1994,

11) geopoetiikan pyrkimys teoreettisten ja poeettisten käytäntöjen yhdistämiseksi puhuttelee pohjoisen tekstin tutkijoita. Samalla Whiten tavoitteleva uudenlainen ymmärrys ihmisestä osana maata ja materiaa (energiat, rytmit, muodot) tekee eron pohjoisen tekstin konseptiin, joka ei ole kiinnostunut poetiikan materiaalisesta ulottuvuudesta. Whiten geopoetiikka taas ei ole ymmärrettävissä romantiikalle tyypillisenä luonnon ihannoitina eikä naiivina paikkaan sulautumisena tai ”juurtumisena”, vaan poeettisena projektina. Materiaalista maailmaa ei pidä ottaa haltuun geometrisenä tai semioottisena merkkijärjestelmänä, vaan ihminen altistuu materiaaliselle maailmalle, joka osallistuu poeettisiin prosesseihin (Riquet 2019, 249–253).

Koska pohjoinen metateksti tavoittelee symbolista eheyttä ja luonnon muuntamista kulttuurisemioottiseksi merkkijärjestelmäksi, ympäristön ja fyysisen maailman prosessit eivät nouse osaksi kirjallisuuden tilan analyysia. Mytopoeettinen ote vaientaa fyysisen ympäristön rytmin, energiat ja epäjärjestyksen muodot, eikä konseptin metodologinen ote tavoita analyseissä materiaalisen maailman poeettista potentiaalia, joka taas on sekä Whiten projektin että geokritiikin ytimessä (Westphal 2011). Yhtenäiseen pohjoiseen ja ihmiskeskeiseen ”maailmankuvaan” (*kartina mira*) suuntautuminen sekä yhtäjaksoisen kansallisen historian, uskonnon ja mystiikan korostaminen sulkevat pois materiaaliselle maailmalle tyypilliset keskeytykset, murtumat, ennakoimattomuuden ja epävarmuuden. Sillä on vaikutuksensa myös pohjoisen tekstin suosimaan subjettiin, joka kuvitellaan autonomiseksi. Huolimatta viittauksista geopoetiikkaan pohjoisen konsepti ei ole kiinnostunut subjettiin vaikuttavista aineellisista ulottuvuuksista ja ihmisen fyysisestä luontoyhteydestä. Vaikka tila ja maantiede ovat pohjoisen tekstin keskeiset kategoriat, näkökulma on vahvasti ihmiskeskeinen. Taustalla voi tunnistaa venäläisen luonnonfilosofisen ajattelun (*naturfilosofskaja proza*) ja kirjallisuuspereinteiden vaikutuksen (Perkiömäki 2018, 305–332). Tilan aistikokeminen ja materiaallinen luonto supistuvat pohjoista ”sankaria” luonnehtiviksi mytopoeettisiksi ja filosofisiksi metaforiksi vailla fyysisen referentin energiaa (esim. Lošakov 2014, 35). Tämä ilmenee esimerkiksi ”tien” (*put*) kronotoopissa, joka tunnustetaan pohjoista kirjallisuutta yhdistäväksi elementiksi (Galimova & Nikitina 2017, 280) ja joka rinnastetaan minuuden metaforaksi vailla kävelyn ja liikkumisen moniaistillista geopoeettista potentiaalia.

Konsepti kartoittaa venäläisen kirjallisuuden tuottamia pohjoisen tekstin ominaisuuksia, joita se ymmärtää performatiivisesti tuotetuiksi. Niihin kuuluvat juuri yhteisten kronotooppien, tilaan suuntautuvien metaforien ja motiivien (tie, metsä, joki, raja, lumi, koti) kartoittaminen. Samalla konsepti luo kuitenkin vahvan vastaavuuden Venäjän pohjoisen alueen ja sen kulttuurin välille, mikä tarkoittaa, että ”pohjoinen” on olemassa jo ennen kuin sitä *de facto* konstruoidaan kirjallisesti ja metodologisesti. Tällainen kulttuurihistorian ja maantieteellisen alueen vastaavuussuhde lähentää pohjoisen konseptia geokulttuurin ideologiseen diskurssiin, joka jo lähtökohtaisestikin edellyttää maantieteellisesti yhtenäisten kulttuurialueiden olemassaoloa (Frank 2010, 25–27; myös Zamjatin 2017, 81). Pohjois-Venäjän maantiede on siten syy, seuraus ja se maaperä, josta kertomukset syntyvät. Siperian tai Euraasian toponymien tavoin Venäjän pohjoiset alueet nähdään geokulttuurisesti yhtenäisenä alueena, jota tarkastellaan sekä symbolisena konstruktiona että kulttuurihistoriallisena faktana (Frank 2010, 35). Geopoetiikan ja geokulttuurisen diskurssin samanaikaisuus purkautuu performatiivisuuden ja luonnollistamisen välisenä jännitteenä. Geokulttuurin diskurssi, joka määrittelee kulttuurisia kokonaisuuksia ja luo tilallisten rajojen kautta vastakkaisuuksia ”oman” ja ”vieraan” alueen välille, linkittyy myös geopolitiisiin intentioihin. Siten herää kysymys, toimiiko geokulttuurisesti suuntautunut pohjoisen tekstin konsepti myös geopolitiittisten vaateiden symbolisena legitimoijana.

Alueellisten ja paikallisten metatekstien yhteydessä on siis hyvä erottaa toisistaan sekä geopoeettinen aspekti, joka viittaa kirjallisuuden performatiivisuuteen ja siten esitystapoihin, että geokulttuurinen diskurssi, joka sisältää ideologista arvottamista ja geopoliittisen ulottuvuuden. Niiden keskinen jännite ja vuorovaikutus saavat aikaiseksi sen, että pohjoisella tekstillä saattaa olla hyvinkin erilaisia funktioita. Yhtäällä pohjoinen teksti voi sisältää emansipatorisia tavoitteita. Korostaessaan alueellisesti ja kulttuurisesti arvokasta menneisyyttään konsepti voi yrittää provosoida ja haastaa keskus-periferia -vastakkainasettelua: lokaalinen teksti voi saada esimerkiksi ”ei-pääkaupunkilaisen” (*nestolitšnyi*) luonnehdinnan, kuten Nikonova (2014, 122–123) kuvaa artikkelissaan paikallista (pohjoista) tekstiä, jota ”[...] kannattaa tutkia ja josta kannattaa olla ylpeä”. Konseptin voi nähdä vastustavan pohjoisen alueen määrittelyä vähäpätöisenä periferiana tai provinssina, koska sen mytopoeettinen kulttuurihistoria pystyy synnyttämään arvokkaan metatekstin. Viittaamalla pohjoisen myyttiin kulttuurisen auktoriteetin ”autenttisena” maaperänä pohjoisen alue voi nostaa merkitystään geopoliittisella kartalla ja vaatia oman alueellisen menneisyytensä ja nykyisyytensä muotoilemista.⁴

Toisaalla paikallisuuden ja alueellisuuden korostaminen voi myös tukea kansallisia ja kansallismielisiä tavoitteita, jos alueellisen aseman vahvistaminen kansallisena geopoliittisena toimijana sopii valtion hegemonisiin tavoitteisiin. Vaikka myyttidiskurssia myötäilevä depolitisoiva puhe (Barthes 1994) ei suoranaisesti otakaan kantaa valtaapitävien geopoliittisiin suunnitelmiin, konseptin ajankohtainen merkitys on ilmeinen, etenkin kun muistetaan Venäjän kiinnostus pohjoista ja arktisia alueita kohtaan (Honneland 2016; Dodds & Nuttall 2016, 39). Pohjoinen voi tarjota mikrotason mallin patriotismille, joka kohdistuu ”kotiseutuun”, *malaja rodinaan*, (Volodina 2014, 208) ja sen myyttiseen menneisyyteen – kansallisen yhtenäisyyden yhteen osaan. Menneisyyden kautta luodaan pohja yhteisöllisyyden tunteisiin laajemmassa kansallisessa kontekstissa, kuten Lähdesmäki (2007) on todennut lokaalin ja nationalistisen kuvaston vuorovaikutuksesta. Paikallisuuden ei tarvitse olla uhka vaan vakauttava tekijä, ennemmin integroiva kuin uhkaava tekijä. Siihen viittaa myös pohjoisen tekstin koko kansakuntaan vetoava retoriikka, joka ammentaa pohjoisen myytin erityispiirteitä olennaisena osana ”kansallista mytologiaa” ja tilan kautta kehkeytynyttä ”kansallista mentaliteettia” (Volodina 2014, 209). Menneisyyteen suuntautunut katse sisältää nostalgisen lupauksen ideaalista kodista ja kotimaasta, mutta, kuten Boym (2001, xv–xvi) on todennut, vaarana on myös menneisyyden mielikuvien ja todellisuuden sekoittuminen, jos emotionaalinen kiinnittyminen voittaa kriittisen ajattelun.

Paikallisen ja kansallisen identiteetin vastavuoroisuus toteutuu yhteisen ”kodin” (Boele 1996, 213) metaforassa, jonka juuri maantieteellinen ja kuviteltu pohjoinen on tarjonnut Venäjälle 1700-luvulta lähtien. Kuten Boele (1996, 251) on osoittanut, pohjoisen myytti on merkinnyt sekä alueellisen että kansallisen identiteetin historiassa Venäjän erityisyyttä ja toiminut ”spatio-ideologisena kompassina” Venäjän erottautuessa identiteetiltään niin idästä kuin lännestä. Kulttuurisena konstruktiona pohjoisen metateksti voi siis sekä rakentaa ja vahvistaa alueellista ja kansallista itsemäärittelyä että tuottaa eroja. Riippumatta siitä, mitkä ovat konseptin poliittiset implikaatiot, pohjoisen diskurssi luo erityisen geokulttuurisen alueen, joka sulauttaa toisiinsa historian ja maantieteelliset olosuhteet. Samalla kuvatus ja faktuaalisen jännite luo pohjoisen tekstin ”harmaata” aluetta, jossa kuviteltu tila luonnollistuu, sillä kuten Frank (2010, 34) toteaa, geokulttuurinen diskurssi on usein performatiivinen deskriptiivisen verukkeella.

Kulttuurisen muistin pohjoinen

Kun erityisyys (*unikalnost*) korostaa koherentiutta ja eheyttä (*tselnost*), edellytetään samalla yhteistä kulttuurista identiteettiä, yhteistä kulttuurista muistia, yhteisesti hyväksytyä taidetta ja yhteistä suhdetta tilaan ja sen elinpiiriin sekä yhteisiä eettisiä arvoja. Pohjoinen teksti syntyy yhteisistä tekijöistä kuten perinteistä, ajattomasta suhteesta maahan ja luontoon, kohtalosta ja kärsimyksestä, ortodoksisesta uskosta sekä esi-isien velvoittavasta perinnöstä, jotka paikantuvat ikään kuin myötäsyttyisinä yksittäisen ihmisen tai kunkin oman valinnan ulkopuolelle (vrt. myös Lähdesmäki 2007).

Pohjoinen venäläisen identiteetin metonymiana (Boele 1996, 43) toimii kulttuurisen muistin myyttivarantona, joka tuottaa ykseyttä ja yhteenkuuluvuutta. Kirjoitukset toistavat ja kierrättävät pohjoisen myytin merkkimaailmaa ja jakavat yhteisiä historian tulkintoja, joista muodostuu oma myyttinen todellisuutensa. Se, miten Venäjän pohjoinen on vaikuttanut kirjailijoihin ei avaudu rationaalisen tai loogisen selityksen kautta, vaan ”ihmeellisen ja taianomaisen semantiikasta käsin”, kuten Galimova (2012) kirjoittaa, tai konseptin toisen, filosofisen taustavaikuttajan, Terebihinin (2004, 141) sanoin, pohjoista ei voi ymmärtää käsitteellisessä ja rationaalisessa mielessä, ”loogisen ajattelun kuivien rakennelmien kautta”, vaan se voi avautua ”sielun erityisessä synergeettisessä tilassa, jonka taikaa voivat tavoitella Shamaanit ja Runoilijat”. Samalla kun tutkijoiden tulkinnat ”taianomaisen” merkityksistä jäävät avoimiksi, sama ”selittämättömän” ja ”taianomaisen” vetovoima toistuu useissa pohjoisen tekstin analyyseissä. Poltoratskaja (2014, 292, 294), joka soveltaa kyseisiä meta-tekstin perusoletuksia 1900-luvun venäläistä runoutta käsittelevässä artikkelissaan, vahvistaa pohjoisen ”erityiseksi romantiikan tilaksi”, jota hallitsevat sakraalin ja mystisen elementit.

Yhteisesti sovitun kulttuurisen muistin avulla tuotetaan ja toistetaan myyttien ylvästä historiaa, joka muistuttaa Hobsbawmin ja Rangerin (1983, 14) ”keksittyjä perinteitä” osana kansallisaatteen luomista. Pohjoisen retoriikka yhdistää maantieteestä nousevat paikalliset hyveet osaksi kansallista identiteettiä, jota luotsaava ”sopimus” (Hobsbawm 1983, 1–14, 9) yhteisistä traditioista vahvistaa ja tekee tutuksi toistamalla ja kierrättämällä kansallisia stereotyyppioita ja abstrakteja hyveitä (Hellberg-Hirn 1999, 54). Niitä ovat analyyseissä usein toistuvat henkisyys ja hengellisyys (*duh*, *duhovnost*, *duša*), mystisyys ja ”metafyysinen rajattomuus” (esim. Poltoratskaja 2014, 291; Nikonova 2014). Paitsi että hyveet kasvattavat pohjoisen arvostusta, niiden ansiosta ”aito” Venäjä on ”uniikki”, joka tekee eroa sekä Neuvostoliittoon että erottautuu omanlaisekseen globaalissa maailmassa. Hyveiden ketju luo koherentiutta, vaikkakin abstraktia identiteettiä, jota jäljitetään pohjoisen myytistä ja yhtäjaksoisesta historiasta. Retoriikka korostaa jatkuvuutta, jolle perustuu myös ajatus stabiilista ja pysyvästä identiteetistä. Menneeseen suuntautuva semioottinen ja geokulttuurinen katse kääntyy konseptin ”alkuun”, 1700-luvulle (Vaenskaja 2017). Useimmiten analyysit suuntautuvat 1800-luvun Venäjälle ennen vallankumousta ja Neuvostoliiton aikakautta (esim. Nikonova 2014; Lošakov 2014.). Menneisyydestä etsitään ”kansan muistia” (*narodnaja pamjat*) (Nikonova 2014, 123, 128), jonka katsotaan paikantuvan nimenomaan ”provinssiin” ja modernin neuvostovallan väheksymään pohjoisen kyläkulttuuriin. Kyläkulttuuri herättää eloon perinteitä, joiden nähdään yhdistävän sekä menneen että autenttisen ja vastaavan pohjoiseen liitettyä ajatusta hengellisen ja taiteellisen luovuuden heräämisestä uuteen elämään (Galimova 2014, 211–225). Jos eheyden ja autenttisuuden korostaminen puhdistaa muistia ristiriidoista, pohjoisen kyläkulttuurin arvon nousua voi tulkita myös reaktion traumaattiseen historiaan, jonka Pohjois-Venäjän kylät ovat kokeneet kollektivisoinnin, Hruštšovin reformien

ja nykykapitalismin muodoissa. Ajatus provinssin merkityksestä kytetään myös sivistyneistön historiaan ja sen yhteiskunnalliseen rooliin. Konsepti voi tarjota ajatuksen autenttisesta venäläisestä sivistyneistöstä, joka tekee eroa neuvostovallalle ”kuuliaisesta” (*poslušnaja*) sivistyneistöön, samalla kun kulttuurista pääomaa ammennetaan menneen kyläkulttuurin ”kansallisesta henkis-moraalisesta elämästä” (Nikonova 2014, 123, 127).

Perinteisiin pohjautuvaa sopimuksenvaraista menneisyyttä tehdään läsnä olevaksi myös nostamalla esille pohjoisen esi-isiä, jotka kiteyttävät ”pohjoisen ihmisen” positiiviset ominaisuudet. Suurmiehet ja mieskirjailijat ovat osa kansallisen kertomuksen moraalista selkärankaa. Keskeisen roolin saa Mihail Lomonosov, jota juhliitaan ”pohjolan nerona” ja ”Venäjän Kolumbuksena” ja jonka kirjoitukset muodostavat ”pohjoisen prototekstin” (Jelepova 2014, 20, 23; Jelepova & Vaenskaja 2017, 68–79). Lomonosovin kautta pohjoisen periferiaa tehdään osaksi kansallista gloriaa. Tämän vahvistaa esimerkiksi Mihail Lomonosovin historiallista roolia arvioiva artikkeli, jossa Lošakov (2014, 35) korostaa Lomonosovin merkitystä keskeisenä osana pohjoisen tekstiä ”lujittamassa (*konsolidiruet*) venäläistä yhteiskuntaa”. Lomonosovin jalanjäljissä seuraavat pohjoisen kirjailijat, jotka välittävät ”syvällä pohjoisessa” säilynyttä kansan muistia (Tsvetova 2014). Tämä kulttuurisen muistin historia rakentuu miesten kirjoittamalle kirjallisuudelle. Konseptin kirjoittajat eivät aseta kyseenalaiseksi pohjoisen tekstikorpuksen sukupuolisesti epäsuhtaista aineistoa ja sen tuottamaa ihmis- ja maailmankuvaa. Pikemminkin päinvastoin: Jos yhtäällä mieskirjailijoiden teokset antavat metatekstille sen universaalit kehukset, niin toisaalla yksittäisen tekstin (esim. A. Jašinin *Podruženka*, 2010) konseptologinen analyysi yleistää pohjoisen NAISEN tunteeksi, ikuisiksi kärsimykseksi ja kärsivällisyydeksi, myötätunnon, sielun, sydämen ja ”kotilieden” (*domašnii ošag*) vaalijaksi (Sidorova 2014). Pohjoisen tekstin konsepti ei tunnista eikä nosta esille sukupuolta analyysin kohteena. Tästä seuraa, että samalla uusinnetaan myyttistä mielikuvaa pohjoisesta tilana, jossa sulautuvat toisiinsa patriarkaaliset perinteet ja maskuliininen sankaruus osana kansallisen uudistumisen ja ”eheytyksen” prosessia.

Miten tätä pyrkimystä pohjoisen tilan koheesioon voisi selittää? Kysymys geokulttuurisen konseptin taustamotiiveista linkittyy yhteiskunnallisiin tapahtumiin, jotka valmistelevat ja tekevät mahdolliseksi alueellisen identiteetin tunnestruktuurin, sosiaalisen elämän ja paikallisen yhteisön ideologian (Appadurai 1981, 189). Jos konseptin implisiittinen kysymys on, keitä me olemme, voidaan vastausta jäljittää identiteettien ristiriidoista, joita epävarma ja muuttuva maailma ja sen murtuvat perinteet synnyttävät. Epävakautta voidaan vastata historian tulkinnoilla, joita yhteisössä pidetään tärkeinä (vrt. Jokisipilä 2005). Venäläisen historian kontekstissa positiivisen noston taustalla voi nähdä alueellisen ja geokulttuurisen itsemäärittelyn tarpeen. Sitä motivoi myös Pohjois-Venäjän traumaattinen leirihistoria, johon kyseinen kulttuurinen konsepti voi reagoida korvaamalla synkän leirihistorian mytopoeettisella ja ideologisista vastakkainasetteluista puhdistetulla rajatilalla. Samalla perinteisiin viittaaminen asemoi ihmisiä myös uusiin yhteisöihin, joita on syntynyt Neuvostoliiton jälkeisten murrosten seurauksena. Jos nyky-Venäjän arktiseen alueeseen kohdistuva kiinnostus tulkitaan Neuvostoliiton menetetyt hegemonian kompensatioksi, kuten jotkut tutkijat ovat todenneet (esim. Laruelle 2014, 40; Honneland 2016, 36), pohjoisen alueen geokulttuurisen valta-aseman symbolinen ja geopoeettinen haltuunotto voi korreloida Venäjällä vallitsevan nostalgian kanssa. Kansallisten ”juurien” ja venäläiselle kulttuurille myötäsyntyisen ”henkisyiden” korostaminen (esim. Sozina 2014, 180) vahvistaa tulkintaa, jonka mukaan kansallisesti radikaalit muutokset ja globalisaatio voivat motivoida käännöstä kohti omia ”juuria” ja paikallisuutta. Kyse on silloin puolustautuvasta reaktiosta kontrolloimatonta globalisaatiota

vastaan (Castells 1997). Kuten on voitu nähdä myös muualla, hallitsemattomat muutokset saavat ihmiset kaipaamaan ja jäljittämään vakautta kansallisista, etnisistä ja paikallisista yhteisöistä, jotka kuvitellaan homogeenisiksi yhteiseksi mielletyn menneisyyden pohjalta (Lähdesmäki 2007, 425–426). Kansallinen ideologia voi hyödyntää alueellista patriotismia, jolloin pohjoinen ”koti” yhdistävänä motiivina edustaa kansallista ainutkertaisuutta ja yhteisöä. Maantieteellisestä alueesta tulee luonnollistettu osa kuvitteellista yhteisöä ja pohjoista identiteettiä, joka ammentaa myös Venäjän yleisestä uskonnollisesta elpymisestä (di Puppò & Schmoller 2019) sulkien samalla osan väkivaltaista historiaansa ”sakraalin maantieteen” ulkopuolelle. Artikkelimme kriittinen kysymys kohdentuukin mytopoeettisen pohjoisen ja myyttien kätkemien muistojen ja tapahtumien jännitteeseen: Kaihtavatko pohjoisen tekstin tulkinnat muistoja ja tapahtumia, jotka liian reaalina, liian materiaalisina voisivat horjuttaa pohjoisen myytin tavoittelemaa koheesiota ja vaarantaa uskoa ”irrationaaliseen” ja ”taianomaiseen” tilaan, jota abstraktit käsitteet ”harmonia” sekä ”pyhästä” ja ”maagisesta” menneisyydestä pitävät yllä? Historian tapahtumat, kuten Venäjän pohjoinen kolonisaatio, ympäristötuhot tai sukupuolten epätasa-arvo nousevat harvoin tarkastelun kohteiksi. Sitä vastoin kirjallisuuden tulkintaa leimaa luottamus pohjoiseen uskoa ja henkisyttä edustavana voimatilana, joka nousee vastustamaan vieraantumisen kokemusta ja ”puuttuvaa henkisyttä”. Puutteen korjaaminen pelastaisi niin paikallisyhteisön kuin ”koko Venäjän” (Mitrofanova 2014, 97, 100). Konseptin kokonaiskuvasta välittyy ajatus, että geokulttuurinen retoriikka ei ole niinkään kiinnostunut myyttien purkamisesta kuin niiden uudelleen tuottamisesta, että se ei ole niinkään suuntautunut kritisoimaan käsitystä homogeenisesta (pohjoisesta) Venäjän kansasta vaan pikemminkin pitäytymään siinä ja rakentamaan yhtenäisyyttä.

Hengen ja materian taistelu?

Erilaisten kirjailijoiden kuvaukset Venäjän pohjoisesta henkisen voiman ja myöhästyneen moderniteetin paikkana ovat motivoineet venäläisiä filologeja luomaan pohjoisen tekstin konseptin. Kirjailijoiden tavoin myös tutkijat ovat lumoutuneet pohjoisesta ja luoneet vaikuttavan määrän tutkimusta, joka nostaa pohjoisen koko Venäjän synekdokeeksi. Pohjoisen tekstin konsepti, joka on kehittynyt 2000-luvulla lähinnä Venäjän pohjoisissa yliopistoissa, jäljittää ”pohjoisen” kirjallisuuden ja kulttuurin semanttis-symbolista kokonaisuutta. Geotuliitteellä varustetut geopoetiikka ja geokulttuuri tuovat venäläiseen humanistiseen ja kulttuurisemioottiseen tutkimukseen tilallisen kääntein, jonka avulla voidaan paneutua tilan ja ympäristön tekstualisointiin. Tässä on nähdäksemme myös konseptin vahvuus, sillä se voi tarjota maailmanselityksiä, jotka eivät tyhjene reaalipolitiikan retoriikkaan vaan tuovat esille symbolien ja myyttien tuottavan voiman.

Konsepti alleviivaa kirjallisuuden esteettistä yhtenäisyyttä ja luo kirjallisuuden kaanonian, joka korostaa lojaliteettia ja velvollisuuksia kollektiivista ”pohjoista” kohtaan. Samalla kun pohjoisen aluetta jäsennetään kirjallisuuden symbolikielen avulla, konseptiin kuuluva kokonaisuuden ja eheyden malli uusintaa vakiintuneita arkkityyppejä ja kierrättää tuttua kuvastoa pohjoisen hyveistä. Uudelleen elävöitetty mytopoeettinen pohjoinen muistuttaakin paikoitellen sisäsyntyistä tilaa, autenttista ja ”itseriittoisaa” toimijaa (Poltoratskaja 2014, 293).

Yhteenkuuluvuutta lujittaa jaettu pohjoisen mytopoeettinen menneisyys, joka on konseptin keskeinen väline (kirjallisuuden) maailmankuvan tulkinnassa. Pohjoisen rooli osana kansallista yhtenäisyyttä on myös konseptiin sisältyvää myyttistä maailmankuvaa. Se välittää ”yhteisesti hyväksytyin ja oikeaksi koetun kuvan kansallisesta menneisyydestä”, kuten Jokisi-

pilä (2005, 20) on myytin tehtävästä todennut. Pohjoinen teksti luo tutun mutta kuvitteellisen pohjoisen kartan, joka muistuttaa arktisen alueen rajattomista utopioista ja mahdollisuuksista (Honneland 2016) ja reagoi samalla monimutkaiseen globalisaatioon, liikkuvuuteen ja siitä johtuvaan epävarmuuteen. Geokulttuurista diskursia voisikin tulkita uusintavaksi murrosdiskurssiksi, joka syntyy nostalgian ja nykyisten muutosaasteiden jännitteistä. Diskurssin taustalla vaikuttaa tarve jakaa tuttua mielenmaisemaa, josta voi pitää kiinni suurten poliittisten ja geopoliittisten muutosten keskellä.

Konseptin retoriikka luo kansallista ja etnistä yhtenäisyyttä kansakunnan, paikallisen alueen ja valtion rajojen sulaessa yhteen. Prosessi muistuttaa Agnewin ”territoriaalista ansaa” (2003), sillä samalla kun paikallisen tilan hallinta voi luoda turvallisuutta alueensa arvostuksen kohottamista haluaville paikallisyhteisöille, ”sakraalin maantieteen” kautta luettu pohjoisen alueen imago luo myös uusia paikallisia, alueellisia ja valtioiden välisiä rajoja. Tilan tulkinta vaikuttaa myös siihen, miten identiteetit ymmärretään, sekä siihen, miten yhtenäiseksi, kiinteäksi ja suljetuksi kuviteltu tila näkee identiteetit. Tuleeko pohjoisen alueesta kulttuurisen itsemäärittelyn luonnollistettu tila, joka tuottaa vain samanlaisia identiteettejä? Kysymys kohdistuu koheesiohakuisuuteen: samalla kun yhteisen menneisyyden tärkeyttä korostetaan ja identiteettejä kuvataan yhtenäisiksi, voidaan sanoa, että konsepti on vaarassa ignoroida paikkaan sidottujen yhteiskuntien purkautumista. Ajatus edellyttää, että myös identiteetti ajatellaan uudelleen (Massey 2008, 61, 143). Jos paikkojen merkitys lyödään lukkoon ja ne suljetaan ja puolustetaan rajoja, samalla rakennetaan paikoille yhdenmukaisia, ennalta määrättyjä ja staattisia identiteettejä, kuten Massey (2008, 142–149) kirjoittaa. Mutta jos luovumme ajattelemasta tilaa staattisena ja suljettuna, identiteetitkin muuttuvat suhteellisiksi, huokoisiksi ja avoimiksi. Tämä avoimuus koskee myös Venäjän pohjoista ja sitä, miten paikan identiteetti kuvitellaan.

Myyttien vetovoima on suuri sekä kirjallisuudessa että sen tutkimuksessa, mutta samalla on syytä pitää mielessä, että niiden houkuttelevuudella on riskinsä, jos oppoa liian syvälle niiden ”toiseen”, myyttiseen todellisuuteen. Siksi on syytä kiinnittää huomiota myyttien geopoettisen tulkinnan performatiiviseen aspektiin, siihen, uusinnetaanko pohjoisen myyttistä todellisuutta, ja miten se linkittyy geokulttuurin ideologiseen ja geopoliittiseen diskurssiin, esimerkiksi arktista aluetta koskevaan keskusteluun. Samalla kun konseptilla voi olla tärkeä merkitys paikallisen (akateemisen) yhteisön identiteetin vahvistajana, se herättää myös kriittisiä kysymyksiä. Kyse on humanistisen tutkimuksen lähestymistavasta ja osallisuudesta kansakunnan eetosta ja alueellista autenttisuutta painottaviin konsepteihin, jotka pikemminkin kaihtavat kuin kartoittavat paikallisyhteisöjen ja keskusvallan välisiä jännitteitä. Ajankohtaisena esimerkkinä toimivat ympäristönsuojeluun ja -politiikkaan liittyvät ongelmat kuten Arkangelin alueelle suunniteltu kaatopaikka ratkaisuna Moskovan jäteongelmaan (Näkki, 2019). Mytologisoiva näkökulma voi etäännyä ajankohtaisista ongelmista samalla, kun sen avulla pyritään korjaamaan pettymyksiä ja palauttamaan pohjoisen mainetta ja kunniaa henkisyiden viimeisenä turvapaikkana. Sen lisäksi, että tutkimus herättää kysymyksen tutkimuksen kohdeyleisöstä ja vastaanotosta, voidaan myös kysyä, miten pitkälle kulttuurisemioottinen pietarilais teksti ”venyy” vastaavien alueellisten metatekstien ”alkutekstinä”, kun sitä mukautetaan ja sovelletaan erilaisten paikallisten alueiden toiveisiin saada arvostusta ja tunnustusta ”uniikille” identiteetilleen.

Artikkeli on kirjoitettu Suomen akatemian rahoittaman konsortiohankkeen The Changing Environment of the North: Cultural Representations and Uses of Water (2017-2021) Tampereen yliopiston osahankkeen puitteissa.

Viitteet

- 1 Esimerkiksi Boris Šergin, Boris Pilnjak, Evgeni Zamjatin, Aleksandr Serafimovič, Aleksandr Grin ja Leonid Leonov, ja myöhemmin Stepan Pisahov, Evgeni Gagarin, Nikolai Trjapkin, Juri Kazakov, Nikolai Rubtsov, Aleksandr Jašin, Olga Fokina, Vladimir Ličutin.
- 2 Kaikki suomennokset ovat kirjoittajan ellei toisin mainita.
- 3 Vaikka maantieteellinen ydin paikannetaan Arkangelin ja Vologdan alueille ja Vienanmereen laskevien jokien suistoalueille, konseptin alueelliset rajat ovat paljon laajemmat Pohjois-Venäjän ylettyessä Suomen rajoilta Uralille, Volgan ja pohjoisen Vienanjoen risteyskohdasta Vienanmerelle (Galimova 2017, 22).
- 4 Esimerkiksi moskovalaisen Igor Sidin *Krymski Klub*. Monitieteinen ja lähinnä kirjailijoista koostuva ryhmä hyödyntää Whiten geopoetiikkaa geopolitiikan vastavoimana. Kulttuurisen itsemäärittämisen vapauden (*geopoesis*) mukaan periferia tarjoaa taiteelliselle luovuudelle hedelmällisen pohjan, sillä ”(u)usi syntyy reunoilla” (*”Novoe roždaetsja na ukrainah”*) kuten Sid (*Osnovnoi vopros*) kirjoittaa.

Lähteet:

- Agnew, John (1998/2003), *Geopolitics. Re-visioning world politics*. London: Routledge.
- Appadurai, Arjun (1981), The Past as a Scarce Resource. *Man*. New Series 16: 2, 201–219.
- Abašev, Vladimir, Abaševa, Marina (2012), Literatura i geografija: Ural v geopoetike Rossii. *Vestnik Permskogo universiteta. Istorija*. 19:2, 143–151.
- Barthes, Roland (1994/1957), *Mytologioita*. Suom. Panu Minkkinen. Helsinki: Gaudeamus.
- Bassin, Mark, Ely, Christopher & Stockdale, Melissa, K. (2010), Introduction – Russian Space in Space. – *Place, and Power in Modern Russia. Essays in the New Spatial History*. Ed. Mark Bassin, Christopher Ely, Melissa K. Stockdale. Illinois: Northern Illinois University Press/DeKalb, 3–22.
- Boele, Otto (1996), *The North in Russian Romantic Literature*. Amsterdam: Rodopi.
- Boym, Svetlana (2001), *The Future of Nostalgia*. New York: Basic.
- Castells, Manuel (1997), *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Di Puppò, Lili & Schmoller, Jesko (2019), Introduction: Sacred Geographies and Identity Claims: The Revival of Sacred Sites in the Post-Soviet Space. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 13: 2, 124–127. https://www.researchgate.net/publication/337815003_Sacred_Geographies_and_Identity_Claims_The_Revival_of_Sacred_Sites_in_the_Post-Soviet_Space (Tarkistettu 12.11.2020).
- Dodds Klaus, Nuttall Mark (2016), *The Scramble for the Poles*. Cambridge: Polity Press.
- Eagleton, Terry (1990), *The Ideology of the Aesthetic*. Oxford: Blackwell.
- Frank, Susi (2010), Geokulturologie – Geopoetik. Definitions- und Abgrenzungsvorschläge. – *Geopoetiken. Geographische Entwürfe in den mittel- und osteuropäischen Literaturen*. Hg. Magdalena Marszalek & Sylvia Sasse. Berlin: Kadmos, 19–42.
- Galimova, Jelena Š. (2012), Spetsifika severnogo teksta russkoi literatury kak lokalnogo sverhteksta. <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-severnogo-teksta-russkoy-literatury-kak-lokalnogo-sverhteksta/viewer>. (Tarkistettu 4.11.2020).
- Galimova E. Š. (2017), Severnyi tekst russkoi literatury: metodologija issledovanija. – *Severnyj tekst kak logosnaja forma bytija russkogo severa*. T.1. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: Imidž-Press, 9–26. http://opentextnn.ru/old/data/files/Severny_text_kak_logosnaya_forma_bytija_Russkogo_Severa_2.pdf (Tarkistettu 4.11.2020).
- Galimova, E. Š. & Lošakov, A. G. (2017), Ot sostavitelei. – *Severnyi tekst kak logosnaja forma bytija russkogo severa*. T.1. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: Imidž-Press, 6–9.
- Galimova, E. Š. & Nikitina, M.V. (2017), Poetika prostranstva russkogo severa i Arktiki v severnom tekste russkoi literatury. – *Geokultury Arktiki: Metodologija analiza i prikladnye issledovanija*.

- Red. D. N. Zamjatin, E.N. Romanova. Moskva: Kanon+, 229–294.
- Griffiths, Franklyn (1990), *Arctic and North in the Russian Identity*. Toronto: Centre for Russian and East European Studies, University of Toronto.
- Hobsbawm, Eric (1983), Introduction: inventing traditions. – *The Inventing Traditions*. Ed. Eric Hobsbawm & Terence Ranger. Cambridge: Cambridge University Press, 1–14.
- Hellberg-Hirn, Elena (1998), *Soil and Soul. The Symbolic World of Russianness*. Aldershot: Ashgate.
- Honneland, Geir (2016), *Russia and the Arctic. Environment, Identity and the Foreign Policy*. London and New York: I.B. Tauris.
- Jelepova, M. Ju. (2014), M.V. Lomonosov o Russkom Severe i Sibirii: Okrainnye zemli Rossii kak osnova imperskogo moguštšestva. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty: tipologitšeskie i unikalnoe*. Red. E. Š. Galimova & A. G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 6–24.
- Jelepova, M. Ju. & Ju. Vaenskaja (2017), M.V. Lomonosov kak sozdatel prototekstovoi osnovy Severnogo teksta russkoi literatury. – *Severnyi tekst kak logosnaja forma bytija russkogo severa*. T. 1. Red. E. Galimova & A.G. Lošakov. Arhangelsk: Imidž-Press, 68–79. http://opentextnn.ru/old/data/files/Severny_text_kak_logosnaya_forma_bytia_Russkogo_Severa_2.pdf (Tarkistettu 4.11.2020).
- Jokisipilä, Markku (2005), Suomalainen historiallinen myytti. *Tieteessä Tapahtuu* 23:2. <https://journal.fi/tt/article/view/56481> (Tarkistettu 12.11.2020).
- Kalinin, Ilja (2010), ”Peterburgski tekst” moskovskoi filologii. *Neprikosnovennyi zapas. Novoe literaturnoe obozrenie*. 2:70. <https://magazines.gorky.media/nz/2010/2/peterburgskij-tekst-moskovskoj-filologii.html> (Tarkistettu 14.11.2020).
- Kljutševski, V.O. (1987/ 1819), Lektsija pervaja. *Kurs russkoi istorii*. Vol. 1. Moskva: Mysl.
- Laruelle, M. (2014), *Russia’s Arctic Strategies and the Future of the Far North*. Armonk, NY, M.E.: Sharpe.
- Lefebvre, Henri (1991/1974), *The Production of Space*. Trans. by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell.
- Lošakov, A.G. (2014), Lomonosovski tekst russkoi literatury: Teleologija, struktura, sredstva aktualizatsii. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty*. Tipologitšeskie i unikalnoe. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 25–37.
- Lošakov, A.G. (2017), Sverhtekst i Severnyi tekst russkoi literatury. – *Severnyi tekst kak logosnaja forma bytija russkogo severa*. T.1. Red. E. Š. Galimova, A. G. Lošakov. Arhangelsk: Imidž-Press, 26–57. http://opentextnn.ru/old/data/files/Severny_text_kak_logosnaya_forma_bytia_Russkogo_Severa_2.pdf (Tarkistettu 4.11.2020).
- Lähdesmäki, Tuuli (2007), *Kuohahdus Suomen kansan sydäimestä: henkilömonumentti diskursiivisena ilmiönä 1900-luvun lopun Suomessa*. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, JYKDOK. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/26678/9789513942373.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Tarkistettu 11.11.2020).
- Marszalek, Magdalena & Sasse, Sylvia (2010), Geopoetiken. – *Geopoetiken. Geographische Entwürfe in den mittel- und osteuropäischen Literaturen*. Hg. Magdalena Marszalek, Sylvia Sasse. Berlin: Kadmos, 7–18.
- Massey, Doreen (2008), *Samanaikainen tila*. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen, Jarno Valkonen. (Suom. Janne Rovio). Tampere: Vastapaino.
- Mednis, N.E. (2003), Sverhteksty v russkoi literature. Tekst i ego granitsy. <http://rassvet.websib.ru/text.htm?no=35&id=3> (Tarkistettu 11.11.2020).
- Mitrofanova A.A. (2014), Geografija geroev Severnogo i Sibirskogo tekstov russkoi literatury. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty*. Tipologitšeskie i unikalnoe. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 90–101.
- Nikonova, T.A. (2014), Regionalnaja literatura i kontseptsija istorii russkoi literatury pervoi treti XX veka. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty*. Tipologitšeskie i unikalnoe. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 122–129.
- Näkki, Marjo (2019), ”Moskovan jäteongelmaa ratkotaan rakentamalla jättikaatopaikka 1 200 kilometrin päähän – Paikalliset pelkäävät laajaa ympäristökatastrofia”. <https://yle.fi/uutiset/3-10709021>
- Perkiömäki, Mika (2018), Matka hukutetulla joella. Ympäristöoikeudenmukaisuus Valentin Rasputinin 1970-luvun jokiproosassa. – *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja, Arja Rosenholm. Helsinki: SKS, 305-332.
- Riquet, Johannes (2019), *The Aesthetics of Island Space*. Oxford: Oxford University Press.

- Sid, Igor (2013), *Vvedenie v geopoetiku*. Odinošnye ekspeditsii v okeane smyslov. Moskva: Art House Media, Krymski Klub.
- Sid, Igor (i grupa "Poluoostrov"). Osnovnoi vopros geopoetiki. <http://liter-net.lgb.ru/geopoetics/penin.html> (Tarkastettu 3.11.2020).
- Sozina, E.K. (2014), "Mifograafija" Biarmii v hudožestvennom i massovom soznanii XX veka. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty. Tipologitšeskoe i unikalnoe*. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 180–201.
- Terebihin, N.M. (1993), *Sakralnaja geografija Russkogo-Severa: Religiozno-mifologitšeskoe prostranstvo severnorusskoi kultury*. Arhangelsk: Izd. Pomorskogo mežnarodnogo ped. un-ta im. M.V. Lomonosova.
- Terebihin, N.M. (2004), *Metafizika Severa*. Arhangelsk: Pomorski universitet.
- Terebihin, N.M. (2017), Sakralnaja geografija i antropologija Pomorja. – *Geokultury Arktiki: Metodologija analiza i prikladnye issledovanija*. Red. D. N. Zamjatin, E.N. Romanova. Moskva: Kanon+, 165–213.
- Tsvetova, N.S. (2014), Fjodor Abramov i Valentin Rasputin: natsionalnoe i regionalnoe v hudožestvennoi kartine mira. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty. Tipologitšeskoe i unikalnoe*. Red. Galimova, E. Š., A.G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 129–139.
- Vaenskaja, E. Ju. (2017), Predistorija severnogo teksta i našalo ego formirovanija. – *Severnyi tekst kak logosnaja forma bytija russkogo severa*. T.1. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: Imidž-Press, 58–68. http://opentextnn.ru/old/data/files/Severny_text_kak_logosnaya_forma_bytija_Russkogo_Severa_2.pdf (Tarkistettu 4.11.2020).
- Volodina, N.V. (2014), Kontsept "sever" v russkoi poezii XIX veka. – *Severnyi i sibirski teksty russkoi literatury kak sverhteksty. Tipologitšeskoe i unikalnoe*. Red. E. Š. Galimova, A.G. Lošakov. Arhangelsk: ID SAFU, 202–211.
- Westphal, Bertrand (2011), *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. Transl. Robert T.Tally Jr. New York: Palgrave.
- White, Kenneth (1994), *Le Plateau de l'Albatros: Introduction à la géopoétique*. Paris: Grasset&Fasquelle.
- Widdis, Emma (2004), Russia as Space. – *National Identity in Russian Culture: An Introduction*. Ed. S. Franklin and E. Widdis. Cambridge: Cambridge University Press. 30–49.
- Zamjatin, D.N. (2017), Arktitšeskie geokultury: Landšaft, soprostranstvennost i ontologitšeskie modeli voobraženija. – *Geokultury Arktiki. Metodologija analiza i prikladnye issledovanija*. Red. D.N. Zamjatin, E.N. Romanova. Moskva: "Kanon+", ROOI "Reabilitatsija", 81–93.